

Problem ovisnosti o kladjenju — Sportske kladionice u Mostaru

Iko Skoko*, Davorka Topić Stipić**, Marijan Primorac***

Sažetak

Broj ovisnika o kocki svakodnevno se povećava. Brz način života, siromaštvo, nezaposlenost, različiti stresovi i nesporazumi sigurno su neki od uzroka povećanja broja osoba koje svakodnevno kockaju. Međutim, i broj kladionica pridonosi tomu da već i učenici osnovnih škola počinju kockati. U ovom se radu govori o sportskim kladionicama u Mostaru. Nažalost, istraživanjem se došlo do činjenice da su brojne sportske kladionice smještene u blizini osnovnih škola, a pogotovo srednjih. Zatim, kockanje utječe i na život obitelji. Ovisnost o kocki jedan je od uzroka povećanja broja rastava. Ovaj rad otvara aktualno pitanje ovisnosti o kladjenju te potiče da se ovoj problematici pristupi šire i odgovornije na različitim društvenim razinama.

Ključne riječi: kockanje, ovisnost, sportske kladionice, motivi kockanja, liječenje od kocke

Uvod

Ako netko kaže: »MKB–10 F 63.0«, to većini osoba vjerojatno neće ništa značiti. Međutim, ako netko kaže patološko kockanje (kladjenje), sigurno će imati što na to dodati. Prema Međunarodnoj klasifikaciji bolesti (MKB–10), problem ovisnosti o kladjenju, kockanju i općenito igrama na sreću prepoznat je kao poremećaj navika i impulsa (F 63.0) kao što su piromanija, kleptomanija, itd. Bosna i Hercegovina, nažalost, prvak je Europe samo u jednom »sportu«, i to broju kladionica. Procjenjuje se da u BiH ima oko 500.000 ljudi koji redovno igraju igre na sreću i posjećuju kladionice, a broj registriranih privrednih društava koje organiziraju kladjenje u FBiH je 14. Svaka od njih u prosjeku ima od 100 do 300

* Prof. dr. Iko Skoko, izvanredni profesor, Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru. Adresa: Matice hrvatske bb BiH — 88000 Mostar. E-pošta: ikoskoko@gmail.com

** Doc. dr. Davorka Topić Stipić, docentica, Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru. Adresa: Matice hrvatske bb BiH — 88000 Mostar. E-pošta: davorkats@gmail.com

*** Marijan Primorac, viši asistent, Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru. Adresa: Matice hrvatske bb BiH — 88000 Mostar. E-pošta: mprimorac11@gmail.com

uplatnih mjesta. Računica je jednostavna. Broj registriranih kladionica u RS je 12, iako je tamošnja specifičnost da jedna tvrtka ima više registriranih »denominacija« sportskih kladionica.¹ Nije nebitan podatak ni da su zaključno s danom 30. lipnja 2012. godine kladionice u FBiH dugovale 57 milijuna konvertibilnih maraka poreza Poreznoj upravi.

Kladionice i klubovi s aparatima igara na sreću otvaraju se i u blizini škola. Iako prema Zakonu o igrama na sreću FBiH nije dopušten ulazak u kladionice maloljetnim osobama i takav se kažnjava od 3.000,00 do 5.000,00 KM, evidentno je da se tog dijela zakona ne pridržavaju. Ipak, istraživanja su pokazala da je fenomen kladenja prisutan u svim generacijama. Istraživanje koje je GfK BiH provela u ožujku 2007. pokazalo je da barem polovina građana BiH ponekad igra igre na sreću — lutriju prije svega, a odmah iza toga dolaze sportske kladionice. Istraživanje je pokazalo da najveći postotak osoba koje okušavaju sreću listićima predstavljaju osobe između 45 i 54 godine, 59% njih. Međutim, zabrinjavajući je podatak da je svaka treća osoba u dobi između 15 i 25 godina redovit gost sportskih kladionica. Slično potvrđuje i istraživanje UNICEF-a i UNDP-a u BiH provedeno u prosincu 2011. i siječnju 2012. godine, koje posebno naglašava ovaj problem kod ranjivih društvenih skupina.

Cilj je rada istražiti profil osoba koje koriste usluge sportskih kladionica u gradu Mostaru: njihovu dob, spol, bračno stanje, stupanj obrazovanosti. Zajedno s ovim ide i profil zaposlenih, gotovo uvijek zaposlenica, i njihov status. U isto vrijeme ovaj rad ne može dati sveobuhvatan pogled na problem kockanja, osobito sportskih kladionica, nego treba poslužiti kao poticaj otvaranju javne debate i daljnjih istraživanja u ovom polju, za koje se stručnjaci različitih disciplina slažu da je postalo akutno.

Takoder, istražiti ćemo ima li i koliki je utjecaj ovisnosti o kladjenju na traženje psihosocijalne pomoći u specijaliziranim ustanovama (centri za socijalni rad, savjetovališta, itd) te utjecaj na obitelj i na razvode braka.

H1: pretpostavlja se kako u Mostaru preko 50% mladih pripadnika muškog spola, od 15 do 40 godina igra sportsku kladionicu, odnosno uplaćuje najmanje jedanput tjedno.

H2: očekuje se da će spolna struktura zaposlenih u sportskim kladionicama značajno biti na strani žena.

H3: očekuje se da će sportske kladionice biti zastupljenije s obzirom na njihovu geografsku raspoređenost i dostupnost.

H4: pretpostavlja se da je razlog postojanja ovolikog broja sportskih kladionica uzročno–posljedično vezano uz nesigurnu gospodarsku situaciju u državi.

Metode: U radu se koristila metoda analize i nepotpune indukcije. Podatci su prikupljeni anketom, razgovorima i opažanjem.

1 <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mf/OM/RU/RUIS/Documents/priredivaci/Kladionice.pdf> (pristupljeno 10.10.2012.)

1. Što su rekli o kocki?

1.1. Što kažu Biblija i Kur'an o igrama na sreću?

U Mostaru se većina građana izjašnjava, barem deklarativno, vjericima i pripadnicima neke vjerske skupine: katoličke, židovske, islamske ili pravoslavne. Zato će se pokušati vidjeti što kažu svete knjige, Biblija i Kur'an, o igrama na sreću ili kockanju.

Koprek navodi kako su igre na sreću započele 5000 godina pr. Krista te kako sve stare civilizacije, od kineske do egipatske, poznaju igre na sreću. Sačuvana su čak i pravila igara na sreća koja potječu skoro 2500 godina prije Krista.²

U Svetom se pismu ne spominje kockanje u smislu igara na sreću. U Djelima apostolskim spominje se kocka. Pa su tako i novoga apostola, umjesto Jude, izabrali bacanjem kocke — kocka je odlučila da novi apostol bude Matija, a ne Josip Just zvan Barsaba.³

Međutim, u Bibliji se spominje strast. Sirah opominje: »Strast opakog ne može opravdati, jer mu teret strasti donosi pad.« (Sir 1,22) i »Ne idi za svojim strastima, kroti svoje požude.« (Sir 18,30). Zatim, kada se govori o novcu i bogatstvu, kaže: »Radi probitka mnogi griješe, i tko traži bogatstvo, biva nemilosrdan.« (Sir 27,1) i »Tko za novcem trči, zbog njega će zalutati« (Sir 31,5). U Izrekama se kaže: »Pohlepnik hrli za bogatstvom, a ne zna da će ga stići oskudica« (Izr 28,22). Također se u psalmu 22 kaže: »Haljine moje dijele među sobom, i kocku bacaju za odjeću moju.« (Ps 22,19) Kad biblijski pisac spominje kocku ili bacanje kocke najčešće je vezuje uz određivanje onoga za što drugi oblici odlučivanja nisu prikladni (Lev 16,19; Izr 6,33; Br 33,54; Neh 11,1;...) Sveti Pavao u Prvoj poslanici Timoteju piše: »Jer je pohlepa za novcem izvor svih zala. Budući da su joj se neki predali, zalutali su od vjere i proboli sami sebe mnogim teškim mukama.« (1 Tim 6,10) Pisac Poslanice Hebrejima piše: »Neka vaše vladanje bude bez pohlepe za novcem! Budite zadovoljni onim što imate, jer je on sam rekao: 'Sigurno te neću ostaviti; nipošto te neću zapustiti!'« (Heb 13,5) Evangelist Matej navodi Isusove riječi: »Nitko ne može služiti dvojici gospodara, jer ili će jednoga mrziti, a drugoga ljubiti, ili će uz jednoga pristajati, a drugoga prezirati. Ne možete služiti Bogu i bogatstvu.« (Mt 6,24)

Katekizam Katoličke Crkve u članku br. 2413 kaže: »Igre na sreću (kartanje, itd.) i *oklade* nisu same po sebi protivne pravdi. One postaju moralno neprihvatljivima kad lišavaju osobu onoga što joj je nužno za namirenje vlastitih i tuđih potreba. Igračka strast može postati teškim robovanjem. Nepravedno se kladiti ili varati na kartama težak je grijeh, osim ako je nanesena šteta tako laka da je onaj kome je učinjena ne može razumno smatrati važnom.«⁴

2 Usp. Ivan Koprek, *Sreća i igra na sreću*, hrčak.srce.hr/file/164123.

3 Usp. Dj 1, 15–26.

4 *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb 1994., str. 590.

U islamu je izričito zabranjeno kockanje. U Kur'anu u petoj suri El-Maida, a ajetu 90. piše: »O vjernici, vino i kocka i kumiri i strelice za gatanje su ogavne stvari, šejtanovo djelo; zato se toga klonite da biste spašeni bili!« (El-Maida, 90)⁵

1.2. Narodne izreke o kockanju

O kocki ima veliki broj narodnih izreka. Armenci kažu: »Ako si polovicu izgubio i onda prestao igrati, već si dosta dobio«, a Rusi: »Tko igra, može dobiti, tko ne igra, neće izgubiti.« Francuzi bi rekli: »Kocka i krađa dva su zla zanata, jer prvi uništava svoga gospodara, a drugi od svog zanata umire«. Talijani upozoravaju: »Čuvaj se kockara i svađe sa svojim pretpostavljenim« i »Nije izgubio onaj koji je izgubio, već onaj koji hoće izgubljeno vratiti«. Englezi, koji vole konjske utrke, kažu: »Kockari i trkaći konji ne traju dugo«. Portugalci ističu: »Tko se kockao, prosio je i krao, tko se kocka, prosiće i krasti« i »Više otkrije jedan sat kockanja, nego godina dana razgovora«. ⁶

Nobelovac Ivo Andrić u noveli *Proba* kaže: »Kockarska sreća igra se s čovjekom, dok čovjek misli da se igra s njom«. ⁷

1.3. Socijalne implikacije ovisnosti o kockanju na obiteljske situacije

Problem ovisnosti o kockanju, osim što je javno-zdravstveni problem, veliki je i socijalni problem koji ima sve kompleksnije implikacije na socijalno funkcioniranje pojedinaca i obitelji. Osim što izravno utječe na kockara, kockarsko ponašanje utječe i na njegovu socijalnu okolinu, odnosno »značajne druge osobe«. ⁸ Najčešće se radi o supruzi, djeci, roditeljima te prijateljima i kolegama, a više je studija potvrdilo da posljedice koje »značajne druge osobe« imaju variraju od zdravstvenih (glavobolja, gastrointestinalni problemi, astma, visoki krvni tlak, etc.), preko ekonomskih (nezadovoljavajuća ekonomska situacija) do psihičkih (anksioznost, depresivnost, poremećaj spavanja) i socijalnih (učestalost konflikata, smanjenje socijalnih interakcija). ⁹ Neka istraživanja su pokazala kako

5 *Kur'an*, izdanje www.rijaset.ba (pristupljeno 1. 10. 2012.)

6 T. Radić (pr.), *Vox populi*, Zagreb, 1995., str. 106. i 107.

7 Ivo Andrić, *Žed — sabrana djela*, Sarajevo, 1986., str. 83.

8 Usp. D.C. Hodgins et al., Minimal Treatment Approaches for Concerned Significant Others of Problem Gamblers: A Randomized Control Trial, u *Journal of Gambling Studies*, 2007., vol. 23., br. 2., str. 215–230; A. H. Salonen — S. Castern — H. Alho — T. Lahti, Concerned Significant Others of People with Gambling Problem in Finland: a Cross-Sectional Population Study, u *BMC Public Health*, 2014., vol. 14., str. 398.

9 Usp. M. Shaw et al., The Effect of pathological Gambling on Families, Marriage, and Children, u *CNS Spectrum*, 2007., vol. 12., br. 8., str. 615–622; Patford, J. For Worse, for Poorer and Ill Health: How Women Experience, Understand and Respond to a Partner's Gambling Problems, u *International Journal of Mental Health and Addiction*, 2009., vol. 7., br. 1. str. 177–189.

je i stopa pokušaja suicida je tri puta veća nego u populaciji.¹⁰ Osim navedenih problema česti su i oblici zlostavljanja intimnog partnera.¹¹

Među »značajnim drugim osobama«, pored supruga ako govorimo o obiteljskim situacijama jednakim su intenzitetom pogođena i djeca. Istraživanja pokazuju da su djeca iz takvih obitelji izloženija različitim oblicima nasilja te pokazuju negativne psihološke karakteristike (ljutnja, povrijeđenost, anksioznost, depresija, etc.) kao i da ulaze skupinu rizičnih ponašanja (s posebnim naglaskom na različite ovisnosti).¹²

2. Igre na sreću u Mostaru

2.1. Tko dopušta legalno otvaranje kladionica?

U BiH prve su se kladionice počele otvarati 1999. godine. Entitetska ministarstva financija izdaju društvima dopuštenja za igre na sreću. Prema podacima iz 2012. godine Ministarstvo financija RS izdalo je dopuštenje za djelovanje 381 kladionici, a Federalno ministarstvo financija izdalo je dopuštenja za otvaranje 1140 kladionica.¹³ Dakle, na svakih 2500 stanovnika u FBiH dolazi jedna kladionica. Ne postoje egzaktni podaci, ali se procjenjuje da je sada jedna kladionica na svakih 1500 stanovnika.¹⁴

Zakon o igrama na sreću F BiH, objavljen u Službenim novinama br. 1/02¹⁵ u članku 2., za igre na sreću kaže: »Igrom na sreću, u smislu ovog zakona, smatra se igra u kojoj se sudionicima pruža mogućnost stjecanja dobitka u novcu, stvarima ili pravima pri čemu krajnji rezultat igre ne ovisi o znanju ili umješnosti sudionika igre, već od slučaja ili nekog neizvjesnog događaja.«¹⁶ ¹⁷ U članu tri govori se o dvjema vrstama igara na sreću: klasične i posebne. Klasične igre na sreću su igre u kojima se unaprijed utvrđuje visina fonda dobitaka i to:

10 R. Gaudia, Effects of Compulsive Gambling on the Family, u *Social Work*, 1987., vol. 32., br. 3., str. 254–256.

11 L. M. Korman et al., Problem Gambling and Intimate Partner Violence, u *Journal of Gambling Studies*, 2008., vol. 24., br. 1., str.13–23.; Dowling, N. et al. Problem Gambling and Intimate Partner Violence: A Systematic Review and Meta-Analysis, u *Trauma, Violence and Abuse*, 2016., vol 17., br. 1., str. 43–61.

12 D. Abbott — S. Cramer — S. D. Sherrets, Pathological Gambling and family: Practice Implications, u *Families and Society: The Journal of Contemporary Human Services* 1995., 76 (4), str. 213–219.

13 www.poslovni.hr/after5/u-bih-registrirana-cak-1521-kladionica-39860 (pristupljeno 25. 9. 2012.)

14 U Velikoj Britaniji na svakih 7000 stanovnika dode jedna kladionica v. www.poslovni.hr/after5/u-bih-registrirana-cak-1521-kladionica-39860. (pristupljeno 25. 9. 2012.)

15 http://www.pufbih.ba/images/stories/sreca_docs/ZAKON_O_IGRAMA_NA_SRECU_HR.pdf (pristupljeno 1. 10. 2012.)

16 *Isto.*

17 Zakon o igrama na sreću Republike Hrvatske u članku 2. definira: »Igrom na sreću smatra se igra u kojoj se za uplatu određenog iznosa sudionicima pruža mogućnost stjecanja dobitka u novcu, stvarima, uslugama ili pravima, pri čemu dobitak ili gubitak ovisi pretežito o slučaju ili nekom drugom neizvjesnom događaju.« www.zakon.hr (pristupljeno 1. 9. 2012.)

1. lutrija: robna, novčana, robno–novčana, ekspres–lutrija, instant–lutrija,
2. loto, keno i druge varijante ove igre,
3. sportska prognoza — toto,
4. igre sustava automata,
5. TV–tombola — Bingo ,
6. tombola — Bingo u zatvorenom prostoru.

Posebne igre na sreću igre su u kojima se unaprijed ne utvrđuje fond dobitka i to:

1. igre u kasinu,
2. igre na automatima u posebnim klubovima i drugim napravama s višestrukim ulogom i dobitkom (multiplayer),
3. kladenje na razne rezultate i događaje i sl.

2.2. *Sportske kladionice i financijsko poslovanje*

Kladionice ili igre na sreću, kako ih definira Uprava za neizravno oporezivanje BiH, izdvojene su iz sustava PDV–a.¹⁸ Neke procjene govore kako bi se uvrštavanjem ovoga oblika zarade u sustav PDV–a na godišnjoj razini prikupilo oko 700 milijuna KM (ca. 350 milijuna eura) u državni proračun. Osobito ako se zna da se od prihoda koje donesu igre na sreću financiraju i društveni pa i humanitarni projekti, osobito oni namijenjeni najugroženijim dijelovima društva. Za državu kao što je BiH ovakve brojke sigurno nisu nebitna stavka u proračunu. Primjerice, 2012. godine dobit od sportskih kladionica na temelju poreza bila 17.740.068,00 KM, a plaća se samo 10% poreza i to na dobitke, odnosno isplate veće od 100 KM.

Osim što su izuzete iz sustava PDV–a, sportske su kladionice među najvećim poreznim dužnicima. Prema podacima Porezne uprave F BiH, na dan 31. listopada 2014. sportske su kladionice dugovale preko 25 milijuna konvertibilnih maraka (ca. 12,5 milijuna eura).¹⁹ Ova se dugovanja prvenstveno odnose na neplaćena mirovinska, zdravstvena i druga davanja.

Poseban je naglasak potrebno staviti na pitanja socijalne pravde: sportske su kladionice postale mjesta u kojima »nevoljnici« traže trenutnu utjehu ili »zaradu«. Ta su mjesta postala i svojevrsna okupljališta svih dobnih i spolnih skupina. Koristeći metodu opažanja na frekventnim gradskim mjestima, tržnim centrima na poseban način, opažene su 20–godišnje studentice, kućanice u 50–tim i iznad te umirovljenici kako dijele stolove. Osim što su ponudeni novi sadržaji, osobito bingo, primjetan je trend otvaranja poslovnica sportskih kladionica uz kafiće i

18 http://www.uino.gov.ba/b/Porezi/PDV/Opce_informacije.html. (pristupljeno 3. 4. 2015.); Pravilnik o primjeni zakona o porezu na dodanu vrijednost, od 12. 12. 2005. u članku 36 definira oslobađanje od poreza na dodanu vrijednost za priređivače igara na sreću.

19 <http://nap.ba/new/vijest.php?id=6536> (pristupljeno 3. 4. 2015.)

javna i »pristojna« okupljališta i stvaranje određene umjetne simbioze ovih oblika djelatnosti. Na taj način omogućuju osobama osjećaj prihvatljive zabave, kao što je to pijenje kave. Prakticiranje aktivnosti za koje u općoj, javnoj, sferi postoji suglasje da su loši ili neprihvatljivi društveni fenomeni, barem za neke skupine kao što su na primjer žene, može biti manje upadljivo ili manje loše ako se prakticira uz aktivnost koja je prihvaćena (ispunjavanje bingo listića u kafiću manje je stigmatizirajuće nego sjedenje u samoj sportskoj kladionici). Sklonost precjenjivanja stupnja u kojem je ponašanje ljudi određeno unutarnjim, dispozicijskim faktorima i podcjenjivanja uloge situacijskih faktora, poznatije kao osnovna atribucijska pogreška, je jedno od najzahtjevnijih područja istraživanja socijalne psihologije, a na izravan način utječe na formiranje stavova i percepcije prema drugim osobama.²⁰ Stoga i potreba da se na latentni način (pijući kavu u kavani) prikrije disfunkcionalno ponašanje (kladenje) kod određenih članova društva (žena) stvara nesvjesnu potrebu odgađanja ili ne-događanja osnovne atribucijske pogreške: da na temelju dispozicijskih faktora osoba trajno bude obilježena socijalnom patologijom — kockanjem.

Zabrinjavajući je podatak dobiven pri ovom terenskom istraživanju: naime, sve se češće može vidjeti cijela obitelj, obično s malodobnim djetetom, kako provodi vrijeme u blizini sportskih kladionica ili kako u javnim, nestigmatiziranim lokalima (kafićima, pizzerijama, etc.) rješavaju »uplatne listiće«. Ličnost djeteta razvija se pod društvenim okolnostima, a primarnu ulogu u tom razvoju imaju obiteljske situacije. Rane roditeljske poruke su značajne u formiranju ličnosti djeteta »a osobito stvaranju dominantne 'životne pozicije' koja za osobu znači temeljno, životno važno određenje prema sebi i svijetu oko sebe, 'životnog scenarija', koji nikada nije eksplicitno, vidljivo izražen, ali dijete vodi kroz život i 'igre', koje će, još od djetinjstva kada ih formira, ponavljati bez obzira koliko ga onemogućavale u razvoju, napredovanju i činile nesretnim.«²¹

Kao i sve druge ovisnosti, kockanje u adolescentskoj dobi može imati razarajuće posljedice: ugrožavanje obiteljske situacije, gubitak prijatelja, akademsko propadanje, činjenje kriminalnih djela kako bi se financiralo takvo ponašanje.²²

Plauzibilno je očekivati da će izloženost djece takvim ponašanjima povećati i rizik potencijalnog kockanja kod same djece.

Ovisnost o kockanju nije nov fenomen niti fenomen koji je iznjedrilo postmoderno društvo, ali je svakako posljednjih godina postao akutan (iako je ovisnost po definiciji kronična bolest). Biti ovisan o kockanju znači:

1. Uvijek kockati više nego što se namjeralo.
2. Više puta neuspješno pokušavati prestati kockati.

20 Usp. M. Hewstone — W. Stroebe (ur.), *Socijalna psihologija. Europske perspektive*, Jastrebarsko, 2001.; D.C. Pennington, *Osnove socijalne psihologije*, Jastrebarsko, 2004.; E. Aronson — T. D. Wilson — R. M. Akert, *Socijalna psihologija*, Zagreb, 2005.

21 J. Janković — M. Laklija, Povezanost ranih roditeljskih poruka i nepoželjnih oblika ponašanja djece osnovnoškolske dobi, u *Kriminologija i socijalna integracija*, 2011., vol. 19., br. 2., str. 29.

22 R. Gupta — J. Derevensky, Familial and Social Influences on Juvenile Gambling Behavior, u *Journal of Gambling Studies*, vol. 13., br. 3., 1997, str. 180.

3. Zbog kockanja zanemariti obveze i zatajiti na nekom od važnijih životnih područja.
4. Kockati za što veće iznose, a sa što manje užitka u kockanju.
5. Osjećati se nervoznim, depresivnim i jadnim ako se ne kocka.
6. Osjećati grižnju savjesti svaki put zato što se kockalo, a zatim kockati opet iznova kako bi se taj osjećaj odagnalo.²³

2.3. Neke činjenice o kockanju

Osobe sklone patološkomu kockanju, koje je prema MKB-u definirano kao poremećaj nagona i navika koji se kompulzivno i opetovano ponavlja, okupirajući cijelo čovjekovo biće na štetu socijalnih, radnih, materijalnih, obiteljskih, zdravstvenih i etičkih vrijednosti, najteža su populacija kockara–ovisnika, koju čini oko 1–3% opće populacije, odnosno 7–26% kockara.²⁴ Znakovito je da su u riziku od kockanja muške osobe u mladoj dobi, između 18 i 35 godina, sa srednjom stručnom spremom.

Dok muškarci počinju u mladoj dobi, kod žena se to događa u srednjoj dobi, a oko 1/3 patoloških kockara su žene. Kockanje za njih predstavlja način bijega iz svakodnevice. Iako ih je velik broj među ovisnicima, ipak ih je u programima liječenja samo 2–4%.

Najčešći faktori rizika jesu:

- socio–demografski i kulturološki (muškarci su u većem riziku, kao i osobe nižega socioekonomskog statusa),
- obiteljski (izloženost modelima ovisničkih ponašanja), psihološki (potreba za uzbuđenjem i sl.),
- emocionalni (anksioznost, depresija),
- faktori osobnosti (impulzivnost, niska samokontrola, nisko samopouzdanje itd.),
- poremećaji u ponašanju i učenju (delikvencija, niski školski uspjeh, antisocijalni poremećaji u ponašanju), slabe vještine nošenja sa stresom pozitivni stavovi prema kocki te situacijski i okolinski faktori (dostupnost i pristupačnost).²⁵

3. Raspoređenost sportskih i drugih kladionica u Mostaru

Prema Zakonu o igrama na sreću F BiH, sportske kladionice ne smiju biti bliže od 100m vjerskim objektima te osnovnim i srednjim školama. Također, za-

23 http://www.zkla-mostar.info/documents/zkla_o_nama.pdf (pristupljeno 30.3.2016.)

24 <http://www.zzjzpgz.hr/nzl/49/kockanje.htm> (pristupljeno 21.2.2015.)

25 J. Derevensky, *Youth Gambling and Problem Gambling: Another High Risk Behaviour*, 2007. dostupno na mrežnoj stranici <http://youthgambling.mcgill.ca/en/PDF/Publications/2007/Brazil1.pdf> (pristupljeno 20.2.2015.); <http://www.zzjzpgz.hr/nzl/49/kockanje.htm> (pristupljeno 21.2.2015.); D. Roviš, *Kockanje životom*, dostupno na mrežnoj stranici <http://www.zzjzpgz.hr/nzl/49/kockanje.htm> (pristupljeno 21.2.2015.)

kon propisuje kako je osobama mladim od 18 godina zabranjen pristup ovim objektima. National Council on Problem Gambling pokazao je kako je kockanje češće ukoliko je kockarnica dostupnija.²⁶ Rezultati ovog istraživanja su pokazali kako je nedostatak kockarnica u susjedstvu pozitivno povezan s frekvencijom kockanja ili patološkog kockanja kao i da dostupnost kockarskih mjesta utječe ne sudjelovanje i razvoj same patologije. Zato je dio istraživanja vezan i uz fizičku, geografsku dostupnost sportskih kladionica najranjivijim skupinama društva — adolescentima i djeci. Kao što će se vidjeti dalje u tekstu, u nekim slučajevima nije ispoštovan minimalni zakonski okvir oko udaljenosti kladionica od škola. Možemo pretpostaviti kako se ni onog drugog ograničavajućeg elementa — dobi, nije pridržavalo.

3.1. Sportske kladionice u blizini srednjih škola u Mostaru

U Mostaru ima 19 srednjih škola u kojima je u školskoj 2012./2013. godini 6.638 učenika. Postoje dvije srednje medicinske škole, Srednja Medicinska škola Sestara milosrdnica (ima 642²⁷ učenika) i Srednja medicinska škola (441 učenik). U blizini tih škola nema kladionica.

Srednja tekstilna i poljoprivredna škola (138 učenika) i J. U. Druga gimnazija Mostar (446²⁸ učenika) nalaze se također u Sjevernom logoru i u njihovoj blizini nema kladionice.

Srednja elektrotehnička škola (376 učenika) nalazi se u ulici Alekse Šantića. U njezinoj blizini, samo 10 m udaljenosti, nalaze se dvije sportske kladionice: Pet plus i Premier.

Srednja mašinsko-saobraćajna škola (486 učenika) i Srednja prometna škola (441²⁹ učenika) nalaze se u Ulici Mile Budaka, a stotinu metara od njih nalazi se kladionica Bet live.

Gimnazija fra Grge Martića (603 učenika), u ulici Kralja Tomislava 9a, okružena je sportskim kladionicama: Pet plus i Sport plus (20 m udaljene), a samo 10 metara Millenium i druga poslovnica Pet plus.

Srednja škola likovnih umjetnosti Gabrijela Jurkića (48 učenika) smješta je u ulici Bleiburških žrtava 19, u okruženju dviju kladionica: Sport plus i Premier (100 m).

Srednja strojarska škola Fausta Vrančića (279 učenika) i Srednja građevinska Juraja Dalmatinca (289³⁰ učenika) u ulici kralja Zvonimira, a okružene su sa čak sedam sportskih kladionica: Sport plus, Millenium i Bet Live (udaljene 50 m), Lutrija BiH, Premier, Sport plus i Derby (udaljene samo 10 m).

Takoder, Srednja elektrotehnička škola Rudera Boškovića (411 učenika) i Srednja ekonomska škola Joze Martinovića (463 učenika) okružene su sa sedam

26 Usp. J. W. Welte et al. The Relationship of Ecological and Geographic Factors to Gambling Behavior and Pathology, u *Journal of Gambling Studies*, vol. 20., br. 4., 2004.

27 *Isto.*

28 *Isto.*

29 *Isto.*

30 *Isto.*

kladionica: 5 plus, Millenium (20 m), te Derby, BetLive, Williams, 5 plus i Premier (10 m). U blizini tih četiriju srednjih škola nalazi se 14 kladionica.

I Srednja turističko–ugostiteljska škola (314 učenika) u Ulici Stjepana Radića 3 okićena je kladionicama: Millenium, Derby, Premier i Bet Live.

U ulici Konak bb, su J .U. Srednja građevinska škola (217 učenika) i J. U. Srednja ekonomska i ugostiteljsko–turistička škola (245 učenika). U njihovoj blizini nema nijedne kladionice. Također, J. U. Druga gimnazija Mostar (446 učenika) koja je u Sjevernome logoru nema kladionice u svojoj blizini.

Učenici Gimnazije Mostar (670 učenika), koja se nalazi na Španjolskome trgu, imaju mogućnost igrati igre na sreću u sportskoj kladionici Derby koja je udaljena samo 50 m.

Glazbena škola Ivana pl. Zajca (67 učenika) koja je u ulica Kralja Tomislava 23 ima u svojoj blizini, samo 20 m od nje, kladionicu Derby.

Muzička škola I. i II. stupnja (62³¹ učenika) smještena je u ulici Maršala Tita 179 i okružena je kladionicama: Williams (100 m), Millenium i Bet Live (20 m).

3.2. Sportske kladionice u blizini osnovnih škola u Mostaru

Grad Mostar sa svojim prigradskim naseljima ima 24 osnovne škole sa 8.978³² učenika. Dvije škole su za djecu s posebnim potrebama: Osnovna škola za djecu s posebnim potrebama (66³³ učenika) i J.U. Centar za djecu sa posebnim potrebama »LOS ROSALES« (66 učenika).

U blizini Osnovne škola Antuna Branka Šimića (576³⁴ učenika) u ulici Kraljice Katarine 38, otvorene su tri sportske kladionice. Sportska kladionica Millennium udaljena je od škole 100 m, Bet Live 20 m, a Derby Bet Shop samo 5 m. U 8a razredu su 24 učenika, 13 učenika i 11 učenika. Četiri učenika ide u kladionicu svaki dan, osam učenika dva puta tjedno, a samo jedan učenik, koji je odličan, nije nikada bio u kladionici.

Od Osnovne škole Petra Bakule (682³⁵ učenika) smještene u Ulici kralja Tomislava 9, samo su deset metara udaljene dvije kladionice: Sportska kladionica Millennium i Premier World Sport.

U Ulica dr. Ante Starčevića bb u Centru II. je Osnovna škola Ilije Jakovljevića (530³⁶ učenika). U njezinoj su blizini tri sportske kladionice: Premier, udaljena 100 m, Derby (50 m) i Bet Live (150 m).

U blizini J.U. Osnovne škole »Mustafa Ejubović — Šejh Jujo« (744³⁷ učenika) u ulici Šehovina br. 44. Šehovina i J.U. IV. osnovna škola (571³⁸ učenik), u ulici

31 *Arhiv Franjevačkoga samostana sv. Petra i Pavla*, br. 107/2012. od 10. 10. 2012.

32 *Usp. Arhiv Franjevačkoga samostana sv. Petra i Pavla*, br. 108/2012., od 10. 10. 2012.

33 *Isto.*

34 *Isto.*

35 *Isto.*

36 *Isto.*

37 *Isto.*

38 *Isto.*

Salke Šestića 35, nema kladionica, dok kod J.U. VI. osnovne škole (275³⁹ učenika) postoje tri kladionice: Derby (50 m), a Premier i 5 plus udaljene su samo 10 m.

Čak i u blizini J.U. Centar za djecu sa posebnim potrebama »LOS ROSALES«, koja je u Južnom logoru bb, postoji sportska kladionica Millenium, udaljena 50 m.

3.3. Kladionice u glavnim ulicama

Podaci koji se donose o broju sportskih kladionica u glavnim mostarskim ulicama odnose se na 2012. godinu.

U Ulici kralja Tomislava, koja je duga 1400 metara, smješteno je 14 podružnica sportskih kladionica, dvije poslovnice Lutrije BiH i Casino. To znači da na svaka 82 metra postoji kladionica. U toj ulici nekada se nalazila knjižara Matice hrvatske, ali je zatvorena pa je u tom prostoru jedno vrijeme bila sportska kladionica.

Ulica Adema Buća, u kojoj je između ostalog smješтана Gradska uprava Mostara ima 6 sportskih kladionica na 300 m: Derby, Premier, dvije poslovnice 5 plus, Lutrija BiH i Millenium. Znači, na svakih 50 metara nalazi se jedna kladionica.

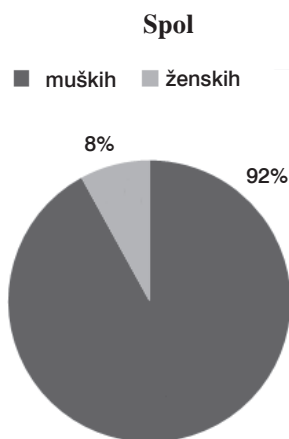
U Ulici braće Fejića, u kojoj je pješačka zona, na 500 metara otvoreno je šest sportskih kladionica: Premium, Derby, Bet Live, Lutrija BiH, Premijer, 5 plus.

4. Anketa među građanima

Za potrebe rada anketirano je 150 osoba, a korištena je metoda slučajnoga uzorka. Anketirani su prolaznici u blizini sportskih kladionica 8. i 9. listopada 2012. od 13 do 16 sati. Postavljeno je osam pitanja: prva tri se odnose na spol, dob i stručnu spremu.

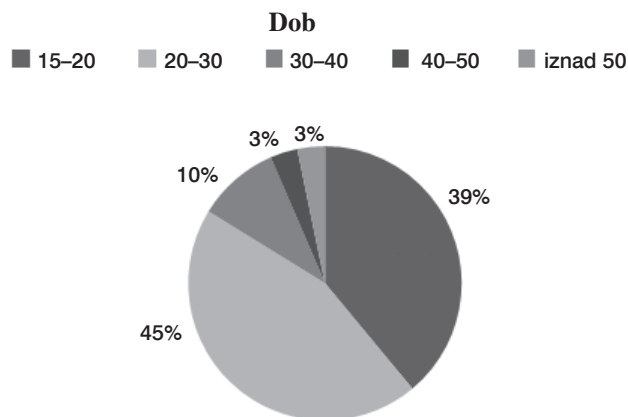
4.1. Spol

Od 150 anketiranih bilo je 12 ženskih osoba (8%) i 138 muškaraca (92%). Ovaj podatak nam potvrđuje kako je sportsko kladenje još uvijek dominantno muška aktivnost, čime smo potvrdili i prvu hipotezu.



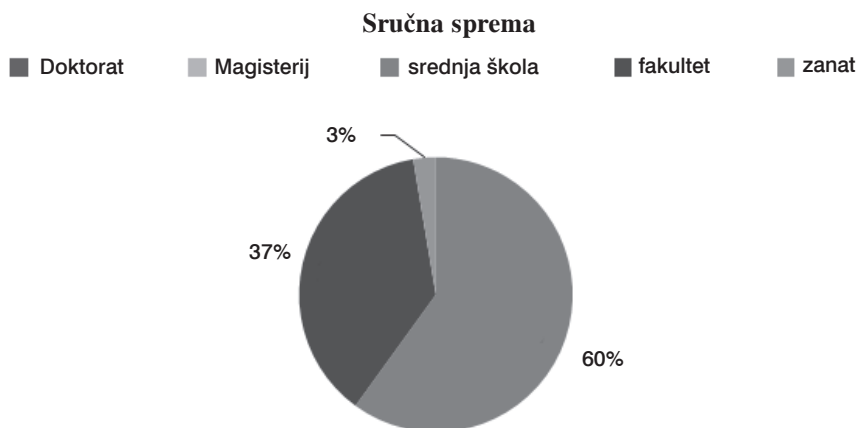
4.2. Dob

Anketom je obuhvaćeno: 60 osoba (39%) između 15 i 20 godina života, 69 osoba (45%) između 20 i 30 godina, petnaest ih je bilo između 30 i 40 (10%), trojica između 40 i 50 godina (3%) i trojica iznad 50 godina (3%).



4.3. Stručna sprema anketiranih

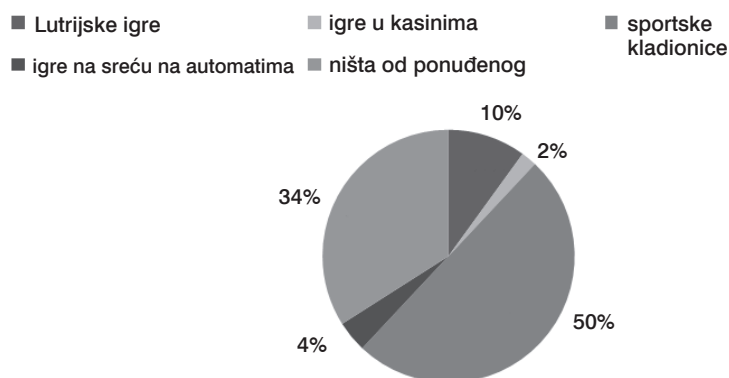
Fakultetskih obrazovanih ili studenata među anketiranimima bilo je 57 (37%), srednjoškolaca starijih od 15 godina 90 (60%), a sa zanatom tri (3%).



4.4. Koje igre na sreću igrate?

Ispitanici su se mogli odlučiti za klasifikaciju igara na sreću koja je preuzeta iz Zakona o igrama na sreću Republike Hrvatske: a. lutrijske igre, b. igre u kasinima, c. igre sportske kladionice, d. igre na sreću automatima i e. ništa od ponuđenoga. Petnaestero ih igra lutriju, troje kocka u kasinima, 75 u sportskim kladionicama i 51 ne igra ništa od ponuđenoga.

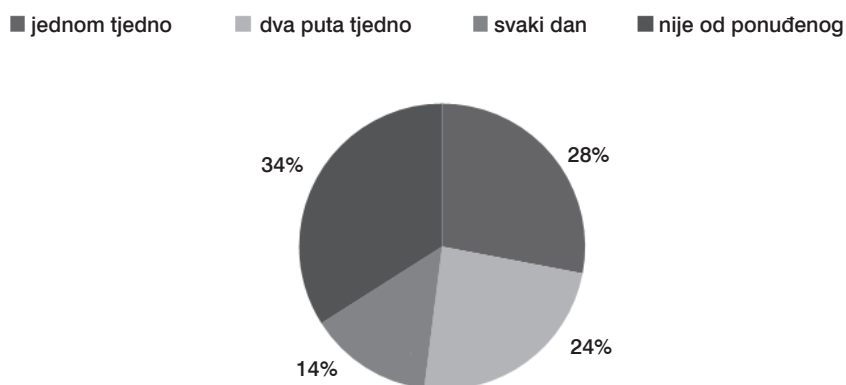
Koje igre na sreću igrate?



4.5. Koliko puta tjedno ulazite u kladionicu?

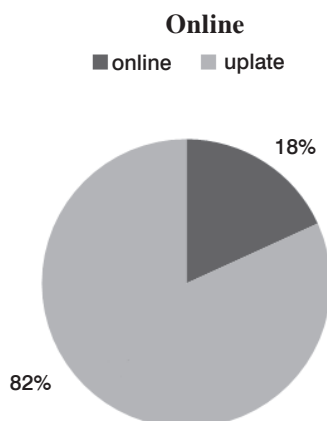
Ispitanicima su bila ponuđena četiri odgovora: a. jednom tjedno, b. dva puta tjedno, c. svaki dan i d. ništa od toga. Nikada ne ulazi u kladionicu 51 ispitanik, jednom tjedno 42 ispitanika, 36 ispitanika reklo je da to čini dva puta tjedno i 21 ispitanik svaki dan.

Koliko puta tjedno ulazite u kladionicu?



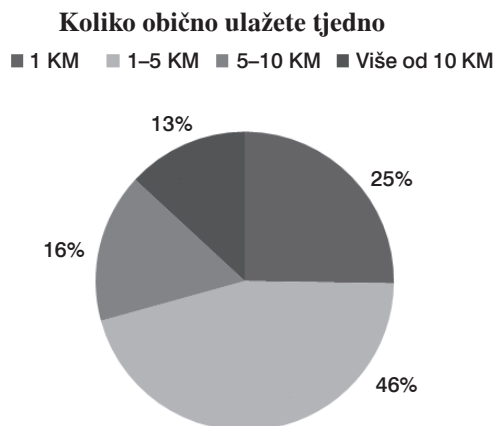
4.6. *Kladite li se online?*

Igranje i kladenje *online* svakim danom postaje popularnije. Prednost ovog tipa kladenja je »ispunjavanje« listića iz topline kućnoga doma. Ipak, još uvijek prevladavaju dolasci u kladionice. Od onih koji su se izjasnili da igraju igre na sreću njih samo 18 kladi se *online*, a 81 uplatom u sportskoj kladionici.



4.7. *Koliko obično ulažete tjedno u igre na sreću?*

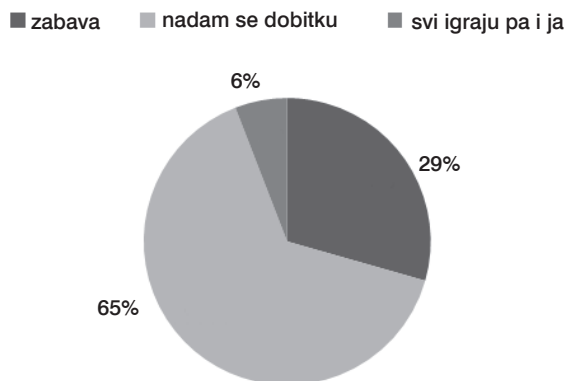
Ponudene su mogućnosti a. 1 KM, b. od 1 do 5 KM, c. od 5 do 10 KM, d. više od 10 KM i e. ništa od ponudenoga. Po jednu marku tjedno ulaže 25 ispitanika, od 1 do 5 KM ulaže 45 ispitanika, od 5 do 10 KM 16 ispitanika i više od 10 KM tjedno je preko 13 ispitanika.



4.8. Razlozi igre na sreću

Većina anketiranih se izjasnila da igraju zbog nadanja dobitku (65 osoba), zatim jedna trećina zbog zabave (29 ispitanika) i šest ispitanika zbog toga što svi igraju. I ovaj podatak potvrđuje da je procvat sportskih kladionica uzročno–posljedično povezan s iznimno lošom i teškom ekonomskom situacijom u državi.

Razlozi za igru na sreću



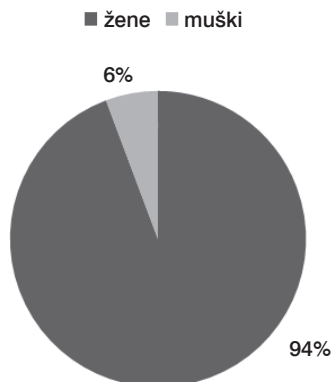
5. Anketiranje djelatnika koji rade u sportskim kladionicama

Anketa je provedena u 50 podružnica sportskih kladionica u Mostaru, 8. i 9. listopada 2012. u razdoblju od 13 do 16 sati. U 15 sportskih kladionica djelatnici nisu htjeli odgovarati, naime, bojali su se da je u pitanju inspekcija. 35 ih je pristalo odgovoriti na anketni listić koji je imao osam pitanja.

5.1. Tko radi u kladionicama?

Od 35 anketiranih 33 su bile žene, što potvrđuje i našu hipotezu kako su ženske osobe, iako nisu primarne korisnice, većinske djelatnice u sportskim kladionicama.

Spol onih koji rade u sportskim kladionicama

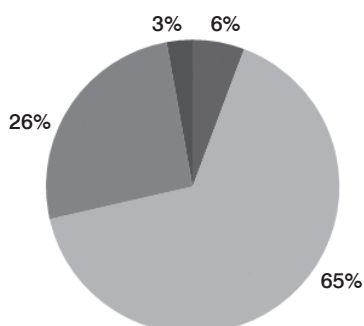


5.2. Dob djelatnika u sportskim kladionicama

Većina, 23 od 35 anketiranih, koji rade u sportskim kladionicama je između 20 i 30 godina života, dvoje je mlade od 20 godina, devet ih je između 30 i 40 godina i samo jedno iznad 40 godina.

Dob djelatnika u sportskim kladionicama

■ 15–20 godina ■ 20–30 godina ■ 30–40 godina ■ 40–50 godina ■ iznad 50 godina

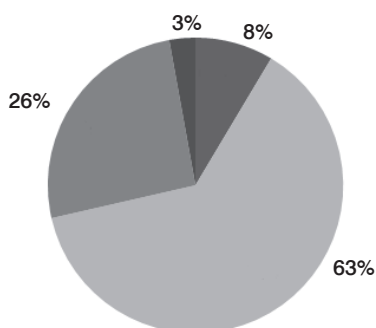


5.3. Stručna sprema djelatnika u kladionicama

Većina zaposlenih u sportskim kladionicama završila je srednju školu. Od 35 anketiranih 22 ih je sa srednjom školom, troje ima stručnu trogodišnju školu, devet ih je završilo fakultet ili studira i jedna je djelatnica magistrirala.

Stručna sprema djelatnika u kladionicama

■ zanat ■ srednja škola ■ fakultet ■ magisterij ■ doktorat

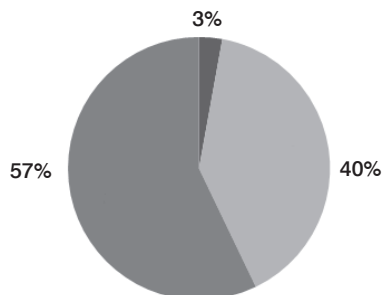


5.4. Koliko osoba dnevno ulazi uplatiti u kladionicu?

Većinom, u svaku kladionicu u kojoj su anketirani djelatnici, listić uđe uplatiti preko 50 osoba dnevno. Četrnaest djelatnika je reklo da u njihovu kladionicu uđe između 10 i 50 osoba, a samo jedan da uđe do 10 osoba dnevno.

Koliko osoba dnevno uđe uplatiti?

■ do 10 osoba ■ od 10 do 50 ■ iznad 50 osoba

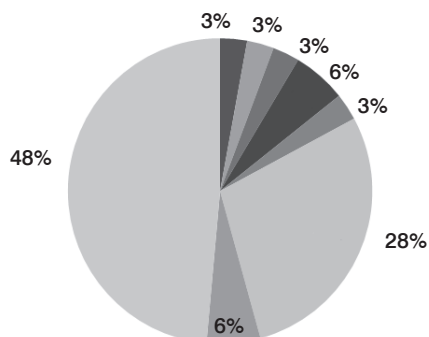


5.5. Kako djelatnicima u sportskim kladionicama izgledaju klijenti?

Jedna je djelatnica dodala da izgledaju živčani, druga puni nade, treća razočarani, a od ponuđenih odgovora dvije su rekly da im izgledaju tužni, jedan žalosni, deset da izgledaju zadovoljni, dvije sretni i 17 je zaokružilo odgovor pod »e« — ništa od ponuđenoga.

Kako izgledaju na prvi pogled kad uđu klijenti

■ živčani ■ puni nade ■ razočarani ■ tužni ■ žalosni ■ zadovoljni ■ sretni ■ ništa od ponuđenog

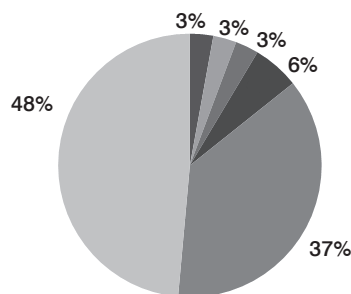


5.6. Kako klijenti izgledaju kad izlaze iz sportske kladionice?

Jedna je osoba odgovorila da oni koji kockaju u sportskoj kladionici kad izlaze izgledaju tužni, jedna kako su žalosni, jedna je dodala svoj odgovor razočarani, 13 kako su zadovoljni, dvije su rekly da izgledaju sretni, a 17 ništa od ponuđenoga!

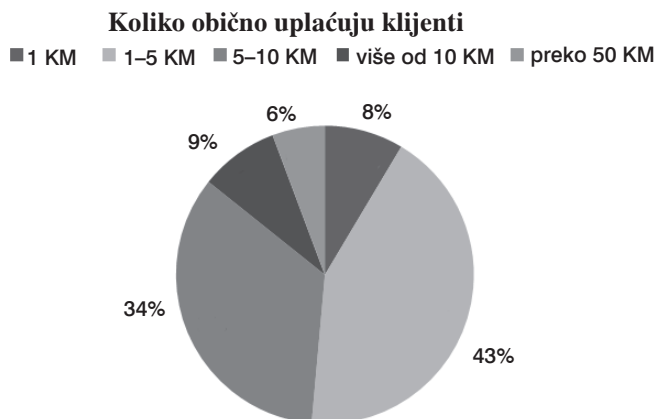
Kako izgledaju klijenti kad izlaze iz sportske kladionice

■ razočarani ■ žalosni ■ tužni ■ sretni ■ zadovoljni ■ ništa od ponuđenog



5.7. Koliko obično klijenti uplaćuju?

Najveći broj, njih 15, reklo je kako klijenti uplaćuju između 1 i 5 KM, 12 ih je reklo da uplaćuju od 5 do 10 KM, po troje da uplaćuju i više od 10 KM, a dvoje da uplaćuju više od 50 KM!



5.8. Što misle djelatnici zašto dolaze uplaćivati u sportske kladionice?

Jedna osoba je dopisala da igraju zbog ovisnosti, a jedna zbog toga što su nezadovoljni životom, dvije su zaokružile da je razlog pod c. što svi igraju, a 31 je osoba rekla da je razlog što se nadaju dobitku. Primjećuje se kako je samo jedna osoba spomenula kako je kladenje pitanje ovisnosti. Treba li razloge tomu tražiti u činjenici kako se u javnom prostoru sportsko kladenje još uvijek ne percipira dovoljno kao ovisnost?



5.9. Korelacija ovisnosti i razvoda brakova

Prema podacima Agencije za statistiku BiH, u 2011. godini broj razvoda u odnosu na 2010. porastao je za 40,77%.⁴⁰ Podatci su alarmantni i bez utjecaja patološkog kockanja. Činjenica je da je BiH poslijeratno društvo u kojem je došlo do inverzije vrijednosnih varijabli, neovisno o kulturnom, vjerskom ili drugom backgroundu. Dostupna istraživanja nam također potvrđuju kako je kockanje jedan od uzlaznih razloga disfunkcionalnosti obitelji⁴¹, a samim tim i jedan od bitnih razloga razvoda braka.⁴² Društvo je to koje je iz planirane ekonomije preko traumatičnoga ratnog iskustva uletjelo u »divlji kapitalizam«, stoga ne čudi ni podatak da temeljna jedinica društva — obitelj, odnosno njezina sve manja društveno–intimna vrijednost, ne izazivaju pozornost čak ni kada sve zvoni na alarm. Uzroci olakoga shvaćanja bračne i obiteljske zajednice višestruki su — od globalizacije do relativizacije. Svojevrsna diktatura relativizma dovodi u pitanje sve vrijednosti: »relativizam se pokazuje kao jedino stajalište koje odgovara današnjem vremenu. Stvara se, dakle, diktatura relativizma u kojoj se ništa ne priznaje kao konačno i koja za zadnje mjerilo dopušta samo vlastitu osobu i njezine želje.«⁴³ Globalizacija pak nudi lagodne obrasce prema kojima razvrgavanje bračne i obiteljske zajednice nije ništa, kako na svaku prepreku, razmiricu, sukob ili razliku treba odgovoriti razdvajanjem te kako se nikakva žrtva ne isplati.

Podatci Centra za socijalni rad Mostar kao četvrti najčešći razlog brako-razvodnih parnica navode ovisnost, točnije u 20% slučajeva, a polovina od toga ide na ovisnosti o kladenju.⁴⁴ Želimo li biti vrlo konkretni, svaki osmi brak razvodi se zbog ovisnosti o kladenju. Sam razvod, kao psihološko–socijalno–ekonomska, ali i duhovna raptura, ostavlja trajne i višestruke posljedice na sve sudionike toga procesa, s posebnim naglaskom na djecu.

Kako bi se pomoglo ugroženim pojedincima, ali i njihovim obiteljima 2005. godine počeo je s radom Centar za mentalno zdravlje Mostar. To je i jedina ustanova na području Hercegovine koja ima klub za liječenje ovisnosti o kladenju. Njihov rad pretpostavlja dijagnostički rad odnosno psihološke, psihijatrijske i motivacijske razgovore, kako s potencijalnim članovima tako i s njihovim obiteljima. Trenutno je u klubu 12 članova i njihovih obitelji.⁴⁵

40 http://www.bhas.ba/saopstenja/2012/DEM_2011_001_01%20hr.pdf (pristupljeno 13. 10. 2012.)

41 Usp. R. Torre — Z. Zoričić, *Kockanje i kladenje — od zabave do ovisnosti*, Zagreb, 2013.

42 Usp. National Opinion Research Center, *Gambling Impact on Behaviour Study*, Chicago, 1999.

43 J. Ratzinger, *Missa pro eligendo pontifice*, 2005., citirano prema I. Macan, *Vlada li danas diktatura relativizma?*, u *Obnovljeni život*, 2007., vol. 62, no. 1., str. 1.

44 <http://www.rdv.ba/portal/rhythm/news/?id=1240> (pristupljeno 10.10.2012).

45 *Arhiv Franjevačkoga samostana sv. Petra i Pavla*, br. 108/2012.

Zaključak

U Bosni i Hercegovini posluju brojne kladionice, posebno sportske. U prosjeku prema broju stanovnika ima ih više nego u drugim zemljama, pa čak više nego u onima iz kojih dolaze igre na sreću. Kladionice se, posebno sportske, bez većih problema i proceduralnih poteškoća otvaraju. I u gradu Mostaru sportske su kladionice brojne. Nažalost, velik broj sportskih kladionica smješten je uglavnom u blizini škola, čak i osnovnih, te u najprometnijim ulicama, čime se olakšava pristup, a pokazali smo da je geografska blizina bitan element »uspjeha« kladionica. Dvije trećine slučajno anketiranih na mostarskim ulicama uplaćuje novac u sportske kladionice. Razlog je njihove igre na sreću nada kako bi mogli dobiti novac. Ta nada je želja za popunjavanjem kućnog proračuna, često zato što kućni proračun je na granici izvodivosti. Nažalost, već ima velik broj onih koji redovito igraju igre na sreću i tako postaju ovisnici. Zabrinjavajuće je što se svaki osmi brak raspada zbog ovisnosti o kockanju/kladenju. Fenomen ovisnosti o igrama na sreću i kocki svaki dan raste i traži daljnja istraživanja i pristup ovom problemu, kako bi se na odgovarajući način moglo pomoći pojedincima i obiteljima koje zatraže pomoć

The Problem of Gambling Addiction — Sports Betting Shops in Mostar

Iko Skoko, Davorka Topić Stipić**, Marijan Primorac****

Summary

We are witnessing a rise in the number of gambling addicts from day to day. Fast living, poverty, unemployment, stress of various types and also misunderstandings are most certainly some of the causes of the increase in the numbers of persons who gamble on a daily basis. However, an increase in the number of betting shops evidently also contributes to the fact that even elementary school students have begun to gamble. This paper discusses sports betting shops in Mostar. Sadly, research has demonstrated that numerous sports betting shops are located in the vicinity of elementary schools, but also near secondary schools in particular. Furthermore, gambling affects life within the family — gambling addiction is one of the causes of the rise in the number of divorces. The paper opens discussion on this contemporary problem and prompts the reader to take a broader approach and also to accept greater responsibility in resolving it at various levels in society.

Key words: gambling, addiction, sports betting shops, gambling motives, gambling addiction treatment

* Associate Professor Iko Skoko, Ph.D. The Faculty of Philosophy of the University of Mostar. Adress: Matice hrvatske bb BiH — 88000 Mostar. E-mail: ikoskoko@gmail.com

** Senior Assistant Davorka Topić Stipić, Ph.D. The Faculty of Philosophy of the University of Mostar. Adress: Matice hrvatske bb BiH — 88000 Mostar. E-mail: davorkats@gmail.com

*** Marijan Primorac, Assistant Professor, The Faculty of Philosophy of the University of Mostar. Adress: Matice hrvatske bb BiH — 88000 Mostar. E-mail: mprimorac11@gmail.com